

ВІДГУК

офіційного опонента

докторки економічних наук, професора, директорки Інституту післядипломної освіти Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ТКАЧЕНКО Наталії Володимирівни

на дисертацію **Пономаренко Ольги Володимирівни**

«Функціонування страхового ринку України в умовах трансформаційних змін» подану на здобуття ступеня доктора філософії

зі спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування, галузі знань 07 Управління та адміністрування

1. Актуальність теми дослідження. Обрана тема дисертаційного дослідження є надзвичайно актуальною з огляду на системні трансформації, яких зазнає страховий ринок України в умовах воєнних дій, макроекономічної нестабільності та стратегічного курсу на європейську інтеграцію. Вітчизняний страховий ринок характеризується низьким рівнем проникнення страхування, обмеженою довірою з боку населення та бізнесу, а також недостатнім використанням страхових механізмів як інструментів управління ризиками та фінансової стабілізації економіки. Воєнні дії істотно загострили проблеми страхового захисту, актуалізували питання покриття катастрофічних, воєнних і суміжних ризиків, а також визначили нові виклики для післявоєнного відновлення економіки, інфраструктури та аграрного сектору. У цьому контексті страхування розглядається не лише як сегмент фінансового ринку, а як ключовий елемент архітектури фінансової безпеки та довгострокової відбудови, що потребує адаптації до нестандартних ризиків і підвищеної невизначеності.

Тема дослідження безпосередньо пов'язана з пріоритетними напрямками науково-дослідних робіт у сфері фінансів, страхування та фінансової безпеки держави, зокрема з дослідженнями проблем розвитку фінансових ринків в умовах кризових і посткризових трансформацій, удосконалення механізмів управління ризиками та формування інституційних засад сталого економічного розвитку. У цьому контексті дисертаційне дослідження органічно вписується в сучасний науковий дискурс і має як теоретичну, так і прикладну значущість.

Зважаючи на зазначені вище положення, тема дисертаційного дослідження Пономаренко О.В. відзначається достатньою актуальністю та своєчасністю щодо вирішення досліджуваної проблеми, а розроблені здобувачкою рекомендації сприятимуть розробці практичних рекомендацій щодо адаптації й розвитку страхової галузі із врахуванням сучасних інноваційних і технологічних викликів.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Пропозиції авторки, представлені в дисертаційній роботі, що здійснювалася на кафедрі фінансів, банківської справи та страхування Уманського національного університету та була складовою тематики наукових досліджень університету за темою «Концептуальні засади та механізми сталого розвитку України» (номер державної реєстрації 0121U112522).

3. Наукова новизна отриманих результатів дослідження. Положення, представлені у дисертації Пономаренко О.В., містять наукову новизну і

підтверджують унікальність особистого внеску авторки у вирішенні важливого наукового завдання, пов'язаного з поглибленням теоретичних та методичних засад функціонування страхового ринку України в умовах трансформаційних змін, а також розроблення практичних рекомендацій щодо адаптації та розвитку страхової галузі із врахуванням сучасних інноваційних і технологічних викликів.

Найбільш вагомим результатом є формування концепції селективно-адаптивного страхування як стратегічної основи нової архітектури страхового ринку України. Його значущість полягає в інтеграції поведінкових механізмів прийняття рішень, децентралізованих інституційних моделей та цифрової аналітики в єдину систему. Саме такий синтез дає змогу перейти від фрагментарного реагування на кризи до адаптивного управління ризиками, враховувати індивідуальні ризик-профілі страхувальників та забезпечувати прозорість ринкових процесів через інтерактивний моніторинг, що формує підґрунтя для стратегічного прогнозування страхового покриття в умовах воєнних, економічних і технологічних викликів.

Цікавим є представлення удосконаленого теоретичного підґрунтя сутності страхування як інтегрованого механізму управління ризиками, що поєднує фінансові, правові, поведінкові та технологічні аспекти й формує сучасний понятійно-категоріальний апарат страхового ринку, при цьому виходячи за межі традиційних фінансово-правових трактувань та охоплюючи когнітивні чинники, цифрові інфраструктури й нові моделі взаємодії учасників ринку.

На цій підставі здобувачкою сформульовано оригінальний авторський підхід щодо трансформації страхового ринку, систематизації ключових трансформаційних чинників та побудові інтегрованої концепцію їх взаємодії, що формалізує структуру трансформаційних процесів та створює підґрунтя для прогнозування розвитку ринку в умовах глобальних змін.

Авторка правомірно наголошує на формування страхового портфеля через типологізацію продуктів за ризиком, дохідністю та стійкістю, систематизацію чинників і принципів його побудови та обґрунтування удосконалення класифікації страхових продуктів для підвищення адаптивності портфелів у трансформаційних умовах.

Безумовну наукову цінність представляє науково-аналітичний підхід до модифікації страхових продуктів під впливом цифровізації та регуляторних змін шляхом визначення критеріїв оцінювання ефективності інновацій (прибутковість, розширення клієнтської бази, швидкість обробки заявок), що визначає напрямки технологічної адаптації страхового ринку в умовах трансформаційних змін.

Надзвичайно важливим із практичної точки зору є аналізування поведінкових аспектів взаємодії учасників страхового ринку шляхом формування цілісної поведінково орієнтованої моделі управління ризиками, що враховує когнітивні упередження, мотиваційні детермінанти та кризову специфіку зі структуризацією поведінкових аспектів учасників страхового процесу.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки

та рекомендації дисертаційної роботи характеризуються достатнім рівнем обґрунтованості, логічної послідовності та методичної вивіреності. Їх формування базується на поєднанні сучасних теоретичних підходів економічної науки із системним аналізом інституційних, регуляторних і поведінкових аспектів функціонування страхового ринку. Авторкою здійснено ґрунтовний аналіз національної та європейської регуляторної бази у сфері страхування, що дозволило коректно оцінити вплив регуляторних реформ, процесів гармонізації з європейським правом та ризик-орієнтованого нагляду на трансформацію страхового ринку України. Значну увагу приділено емпіричному блоку дослідження, зокрема, проведено власне опитування страхувальників за авторською анкетною, результати якого використано для поглиблення аналізу поведінкових чинників та формування прикладних висновків.

Достовірність отриманих результатів забезпечується комплексним використанням сучасного наукового інструментарію, поєднанням теоретичного аналізу з емпіричними дослідженнями, опрацюванням значного масиву статистичних даних за 2015–2024 рр., а також глибоким аналізом національної та європейської регуляторної бази у сфері страхування. Наукова новизна дисертації має системний характер і проявляється на концептуальному, теоретичному та прикладному рівнях. Водночас серед сукупності отриманих результатів доцільно виокремити найбільш значущі, які формують ядро наукового внеску та визначають відмінність роботи від попередніх досліджень.

Структура дисертаційної роботи Пономаренко О.В. є цілісною, логічною та завершеною науковою працею. Всі розділи тісно пов'язані між собою, що забезпечує цілісне сприйняття досліджуваної проблеми і дозволяє визначити науковий внесок здобувача та ступінь вирішення сформульованих завдань відповідно до теми, мети та завдань дослідження. Стиль викладення матеріалу є чітким і послідовним.

Робота складається зі вступної частини, трьох розділів, висновків і переліку використаних джерел (218 позицій). Загальний обсяг становить 274 сторінки. За своїм обсягом, структурою, повнотою викладення результатів дослідження та оформленням дисертація відповідає вимогам Наказу МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами).

Отримані в дисертації Пономаренко О.В. наукові положення, рекомендації та практичні висновки, є обґрунтованими та підтверджуються детальним аналізом відповідних літературних джерел. Кількісний і якісний склад проаналізованого списку наукових праць не викликає жодних сумнівів щодо рівня достовірності та обґрунтування представлених у дисертації наукових положень.

Ознайомившись із змістом та висновками дисертаційної роботи, можна зробити висновок, що мета повністю досягнута, а поставлені завдання цілком висвітлюють зміст роботи. Варто зазначити, що авторка для цього підбрала коректний набір методів, які представлені в логічній послідовності.

Для досягнення мети дослідження та проведення комплексного аналізу об'єкта та предмета дисертації використано такий набір загальних і спеціальних методів: абстрагування, узагальнення, індукції, дедукції, аналізу, синтезу; системний, функціональний, індикативний та комплексний підходи; історичний

метод; економіко-математичні методи; графічний метод та інші.

Детальне вивчення змісту дисертаційної роботи, розроблених і представлених в ній наукових положень, висновків і рекомендацій дозволяє зробити висновок про належний рівень їх обґрунтованості та достовірності, а також про відповідність теми дисертації профілю спеціальності 072 – Фінанси, банківська справа та страхування.

5. Повнота відображення результатів дослідження в опублікованих наукових працях.

Дисертація містить логічно узгоджені положення, має коректну структуру побудови, є комплексною та включає обґрунтовані висновки та рекомендації. Також вона характеризується високим рівнем стилістичної якості подачі матеріалу, а також характеризується достатнім обсягом фактологічних, графічних та ілюстративних матеріалів, викладених в основному тексті роботи і додатках.

Результати проведеного аналізу публікацій Пономаренко О.В. дають підстави стверджувати, що вони повною мірою відображають основні наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації.

За темою дисертації опубліковано 37 наукових праць загальним обсягом 9,62 д.а. (особисто автору належить 7,32 д.а.), у т. ч. 11 статей у наукових фахових виданнях України, (5 з яких одноосібні, 1 статтю, що індексовано у наукометричній базі Скопус), 2 наукових праці у зарубіжних виданнях у співавторстві, 1 стаття у колективній монографії. Основні положення дисертації доповідались і обговорювались на 23 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Кількісний та якісний склад опублікованих праць відповідає положенням Постанови Кабінету Міністрів України № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 22 січня 2022 року (із змінами).

6. Практичне значення й впровадження результатів дослідження.

Практична цінність дисертації визначається її прикладною спрямованістю та можливістю безпосереднього використання отриманих результатів у діяльності учасників страхового ринку. Запропоновані підходи й рекомендації орієнтовані на підвищення адаптивності страховиків, удосконалення ризик-менеджменту, модернізацію страхових продуктів і розвиток цифрових сервісів в умовах трансформаційних змін. Результати дослідження впроваджено у діяльність страхової групи «ТАС», ПрАТ СК «Княжа Вієнна Іншуранс Груп» та ТОВ «БАЙС-АГРО», де вони використані для оптимізації бізнес-процесів, підвищення якості оцінки ризиків і формування інноваційних страхових рішень. Окремі положення інтегровано в освітній процес Уманського національного університету.

7. Відсутність порушень академічної доброчесності.

Проведений аналіз дисертаційної роботи та опублікованих наукових праць не засвідчив наявності фактів академічного плагіату чи інших порушень принципів академічної доброчесності. Усі використані джерела коректно ідентифіковані та належним чином оформлені, зокрема посилання на наукові публікації та нормативно-правові акти.

8. Дискусійні положення та зауваження. В цілому позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Пономаренко О.В., варто відзначити кілька дискусійних положень, недоліків і зауважень, які мають місце:

1. Авторка наголошує, що трансформація – це «не лише про зміну бізнес-стратегій, а про переосмислення самої природи страхового захисту, функцій страховика та очікувань з боку клієнтів» (с. 54). То тоді варто було б обґрунтовано подати авторське бачення природи та функціоналу. Крім того, розглядаючи трансформацію страхового ринку, авторка на с. 55 наголошує на «функції стабілізатора» страхового ринку для підприємств. Водночас поза увагою залишаються інші економічні суб'єкти – домогосподарства, установи та організації. Підтверджують матеріали табл. 1.4 та рис. 1.3, де роль страхового ринку у трансформаційних процесах розглядається переважно через призму підприємницького сектору, що дещо звужує аналітичне бачення.

2. У пункті наукової новизни (удосконалено) авторка зазначає «систематизацію ключових трансформаційних чинників за видами страхування», що потребує певного уточнення. Зокрема, в сучасному регуляторному полі відбувся перехід від класифікації за видами до класифікації за класами страхування (про що йдеться у п.п. 1.3), тому доцільність використання саме поняття «види страхування» варто додатково обґрунтувати. Крім того, у таблиці 1.5 подано перелік видів страхування, який потребує уточнення щодо коректності їх відображення. Також бажано конкретизувати часовий період, на підставі якого сформовано таблицю (2015–2024 рр.), та врахувати, що протягом цього часу страхового ринку України характеризувався різними етапами розвитку. У зв'язку з цим доцільно було б виокремити відповідні періоди трансформацій, що дозволило б більш чітко інтерпретувати отримані результати.

3. У п.п. 1.3 авторка зазначає про введення нової класифікації страхових продуктів за класами страхування (с. 75). Водночас це потребує певного уточнення, оскільки законодавством визначено саме класи страхування, тоді як страховий продукт є конкретним набором умов страхування, що задовольняє потреби клієнтів у страховій послугі. Крім того, твердження про «відсутність класифікаційного підходу до перестраховальної діяльності» (с. 77) видається дискусійним і потребує додаткового обґрунтування, зважаючи на те, що ліцензія на здійснення діяльності за відповідними класами страхування дозволяє страховикам здійснювати як вихідне, так і вхідне перестраховання в межах цих класів. Також доцільно уточнити, що саме мається на увазі під «розширенням класифікації за рахунок інноваційних видів страхування», яку практичну значущість це може мати. Потребує додаткового пояснення і твердження про відсутність чітких критеріїв віднесення страхових продуктів до відповідних класів (с. 78).

4. В п.п. 2.1 наведено базові дані щодо структури ринку та частки ключових гравців, висновки щодо концентрації сформульовані стисло й без прив'язки до міжнародних орієнтирів. З огляду на роль концентрації у моделюванні ризиків та інвестиційного потенціалу страховиків було б доцільно співставити тенденції вітчизняного ринку із середньоєвропейськими рівнями або визначити, чи переважають ефекти «обмеженої конкуренції», «ринку

великих компаній» чи «точкових нішевих стратегій». Така аналітична рамка посилює аргумент щодо структурних обмежень і можливостей ринку.

5. У роботі ретельно наведено показники CR5/CR10, що підтверджують тенденцію до консолідації страхового ринку (п.п. 2.2). Разом із тим доцільним виглядає розширити інтерпретаційний блок шляхом окреслення можливих наслідків концентрації для різних учасників ринку: доступності страхових продуктів, рівня тарифної конкуренції та регіонального охоплення послуг. Таке доповнення дозволило б пов'язати структуру ринку з поведінковими реакціями споживачів і сформулювати вичерпний висновок щодо ризику «обмеженої конкуренції».

6. У пункті наукової новизни (удосконалено) авторка наголошує на формуванні цілісної поведінково орієнтованої моделі управління ризиками з урахуванням поведінкових аспектів страхувальників, страховиків і регулятора. Водночас на рисунку 2.21 подано модель взаємодії учасників страхового ринку, де відображено зв'язки між страховиками, страхувальниками, брокерами, регуляторами та асистанс-компаніями на основі даних 2015–2024 рр. У цьому контексті доцільно було б уточнити окремі аспекти моделі. Зокрема, потребує пояснення, чому серед посередників зазначено лише брокерів, без урахування страхових агентів; чому з інфраструктурних учасників виділено лише асистанс-компанії; а також чи варто було б включити до моделі МТСБУ, враховуючи значну роль сегмента ОСЦПВ. Крім того, з огляду на значні інституційні та ринкові зміни у 2015–2024 рр., бажано уточнити, наскільки наведена модель відображає реальну взаємодію учасників страхового ринку в цей період.

Проте представлені зауваження носять дискусійний характер і ніяким чином не зменшують високий науково-теоретичний рівень проведеного дослідження.

9. Загальний висновок дисертаційної роботи та її відповідність установленим вимогам. Дисертаційна робота Пономаренко Ольги Володимирівни «Функціонування страхового ринку України в умовах трансформаційних змін» є завершеним самостійним науковим дослідженням, у якому вирішено важливе науково-практичне завдання щодо переосмислення механізмів функціонування страхового ринку та формування адаптивних засад його розвитку в умовах глибоких структурних зрушень.

У дисертації авторка здійснила комплексний аналіз трансформаційних змін страхового ринку України, дослідила їх природу, масштаби та вектори впливу, обґрунтувала наукові підходи до модернізації інституційної архітектури ринку та запропонувала концепцію селективно-адаптивного функціонування страхового середовища. Представлені наукові положення, висновки та пропозиції мають ознаки новизни, відзначаються високим рівнем логічної узгодженості, глибиною теоретичного опрацювання й чіткою практичною орієнтацією.

Дисертація виконана на високому науково-методичному рівні, її зміст відповідає обраній темі дослідження та профілю спеціальності 072 – Фінанси, банківська справа та страхування. Сформульовані у роботі наукові положення, висновки та рекомендації є достовірними та всебічно обґрунтованими. Визначену мету дослідження досягнуто, а основні завдання вирішено. Зміст анотації до роботи та опубліковані здобувачем наукові праці повною мірою

відображають зміст дисертації, ключові результати дослідження, положення його наукової новизни, практичну значущість та особистий внесок здобувача.

Усі дискусійні положення, представлені у відгуку, носять виключно рекомендаційний характер і ніяким чином не здійснюють вплив на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

За своїм науковим рівнем, глибиною теоретичних розробок, практичним значенням отриманих результатів, висновків і рекомендацій, структурою, мовою та стилем викладення матеріалу дисертація Пономаренко О.В. «Функціонування страхового ринку України в умовах трансформаційних змін» відповідає вимогам щодо оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України №40 від 12.01.2017 р. (зі змінами), а також вимогам, передбаченим Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 №44 (зі змінами).

Викладене вище дозволяє зробити висновок про те, що дисертація «Функціонування страхового ринку України в умовах трансформаційних змін» відповідає встановленим вимогам, а її авторка – Пономаренко Ольга Володимирівна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 07 – Управління та адміністрування за спеціальністю 072 – Фінанси, банківська справа та страхування.

Офіційний опонент
докторка економічних наук, професорка,
директорка Інституту післядипломної освіти
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Наталія ТКАЧЕНКО